سوودە بۆ چارەبەکردنی نەخۆشی . وەلەم بارەیەشەوە هەوڵی بەردەوامو بێپەروا دراوەو ڕۆژ بە ڕۆژ پتر گەشەی پێدەدرێ . هەڵاڵەی گوڵ واتە (ئەو تۆزە وردەی کە لەسەر ئەندامی نێرینەی گوڵە کەوەیە) چەند جۆرە ڤیتامینێکی زۆرە تێدایە وەکو کۆمەڵەی ڤیتامین و فیتامین و تاکەشەکرەکان وپرۆتینات‌و چەند توخمی کانزایی دیکەی هەمە چەشنی وەك (ئاسن‌و کالیسیۆم وخوێ .. هتد) تاقیکراوەتەوەکە وائەگەربێت‌و بڕێك لەو هەڵاڵە (تۆزی ئەندامی نێرە)یە بکرێتە سەر خواردەمەنی دەبێتە هۆی یارمەتیدانی هەرسی خواردنەکە بێجگە لەوەش ڕیخۆڵە بەهێزتر دەکات‌و وەك دەرمانێکی سەرکەوتووش بەکارهێنراوە بۆ چارەسەری ئەو منداڵانەی کە گەشە ناکەن‌و سستن لە گەورەبووندا . زۆر سەرکەوتوانە ش بۆ چارەسەرکردنی نەخۆشی کەم خوێنی (هیمۆفیلیا) بەکارهێنراوە .

دیسان ئەگەربێت‌و (گوڵاو) کەلە گوڵ دەگیرێ بکرێت بەسەر خواردەمەنیا بێجگە لەوەی کە تام‌و بۆنێکی خۆشی دەداتێ سوودێکی هەرە بەرزو گرنگی دیکەشی هەیە ئەویش پاکژکردنی خواردەمەنی‌یەکەیە ئێمە ئەگەر ئاوڕێك بە ڕابووردووی کۆمەڵەکەماندا بخشێنین دەبینین زۆر داب‌و ئادگاریان لە ناودا باوبووەوتاوەکو ئێستاش لە زۆر شوێندا ماوە ، کە لە کاروباری پزیشکی‌دا پشتیان بە گوڵ‌بەستبوو گوڵاویان دەگرتەوەو دەیان برژاند بەسەر نەخۆشەکاندا کە تەنها بۆ مەبەستی بۆنە خۆشەکەی نەبووە بەڵکو کاریگەری‌یەکی گرنگیشی هەبووە لەسەر کەم‌کردنەوەی بەر دامرکاندنە وەی ئازاری نەخۆشەکە .

گوڵی پرتەقاڵیش بۆ ئارام‌کردنەوەی مێشك‌و دەمارەکانی سوودێکی باشی هەیە جگەلەوەی‌کە باشترین دەرمانیشە بۆ ئەوکەسانەی تووشی کەم‌خەوی (خەوزڕان) دەبن لە شەودا . جاکەوایە با پتر ئاشنایی لەگەڵ گوڵدا پەیدابکەین‌و زێدەتر بچینە ناو ئەم جیهانە نهێنی‌یە وەو رەوی‌پێ‌بدەین‌و هیوادارم هەموو گوڵ بن ... بەڵام تەمەنتان گوڵ نەبێ .

سەرچاوەکان :ـ

١ ـ گۆڤاری (الثـوره الزراعیـه)ژ (٢٢) ، (٢٣)

٢ ـ آفـاق جامعیه ژ (٣) سالی یەکەم ١٩٧٧

ئیفلیجی منداڵ

٧

ئامادەکردن‌و وەرگێڕانی
ابو بەر حسین علی

ئیفلیجی منداڵ نەخۆشی‌یەکی توندو گەلێ مەترسی دارە درماوی‌یە کە بە ئێرەی پەتایان تاك تاك ڕوو ئەدات‌و ئەتەنێتەوە .

ئەم نەخۆشی‌یە هەر تەنها تووشی منداڵ نابێ بەڵام بە زۆری تووشی ئەو منداڵانە ئەبێ کە تەمەنیان لە نێوان (٢ـ٥) ساڵاندایە .

هۆی تووشبوونی نەخۆشی‌یەکە بریتی‌یە لە سێ جۆر ڤایرۆس ، کە لە مرۆڤێکی توو شبووەوە بۆ مرۆڤێکی لەش‌ساغ ئەگوێزرێتەوە یان هەر لەرێی ئەو کەمانەی‌کە نیشانەی نەخۆشی‌یەکەیان هەڵگرتووە بۆ کەسانی تر ئەگوێزرێوە ئەم گوێزانەوەیش لە رێی بۆری هەناسەدان‌و گەلێ شوێنی ترەوە ئەبێ . وەتوو شبوون بەیەکێك لەم سێ جۆرە ڤایرۆسە ، دژە بەرگری یەك ناداتە جۆرەکانی تر .

گۆڕانکارە پاتۆلۆجی‌یەکان :

وەکو ووتمان ئایرۆسی ئەم نەخۆشی‌یە لە ڕێگای هەناسەدانو کۆئەندامی هەرسەوە ئەگوێزرێتەوە ، ئەمەش لە ئەنجامی کۆکەو پژمینو پریشکی دەمەود ئەبێ وەئەم ئایرۆسانە پەلاماری دەماغو دڕکە مۆخ ئەدەن بەتایبەتی ناوچەی ملو خالیگەو هەروەها ئەم ڤایرۆسانە هێرشیش ئەبەنە سەر خانەکانی شاخی پێشەوەی دەماغ .

ماوەی هەڵهێنان :

ماوەی هەڵهێنانی میکرۆبی نەخۆشی‌یەکە دیاری کراونی‌یە ، بەڵکو هەمیشە لە گۆڕاندایە ، بەڵام بەزۆری لە نێوان (٧ــ١٠) ڕۆژدایە ، وەهەروەها ماوەی تەنینەوەکەی (٦) هەفتە ئەخایەنێ .

قۆناغەکانی :

ئەتوانین ئەو قۆناغانەی ناخۆشی‌یەکەی پیائەڕوا بکەین بە چرار قۆناغەوە .

١ ــ قۆناخی پێش ئیفلیجی :

ئەم قۆناخە بە قۆناخێکی تووندو سامداری نەخۆشی‌یەکە وائەنرێ ، چونکە لەم قۆناغەدا ئایرۆسەکان لە کۆ ئەندامی ناوەندە دەماردا زۆر ئەبن .

وەهەروەها تیایدا هەست بە تایەکی توونــدو سەرئێشانو هێڵنجدان ئەکرێ . هەروەها هەست بە ڕەقبرونی ماسرلکەکانی مل ئەکرێ ئەویش لە ئەنجامی ئەو ووروژانەی لە دەماخە پەردەدا ڕوو ئەدات ، ئەمە بێجگە لەو ئازارەی کە لەپشتو پەلەکاندایە هەیە .

٢ ــ قۆناخی ئیفلیمجی :

ئەم قۆناخەی نەخۆشی یەکەبەوە لە قۆناخەکانی تری جیا ئەکرێتەوە کە خاوبوونە ئیفلیمجی‌یەك لە نەخرشەکە دا ڕووئەدات لەگەل نەمانی پەرچەکردارەکان وە زۆر جار ئیفلیمجی‌یەکە بە ئێرەیەکی خێراو نارێك‌و پێك‌و کوتوپڕ ڕوو ئە وات . ئەمە بێجگە لەبوونی ئازار لە ماسرولکەکانداو لەگەڵ ڕوقبرونی ئەو ماسوولکانەی کە ئیفلیمجی لێی نەداون . وەلەماکە پڕ مەترسی‌یەکانی ئەم قۆناغە ئەوەیە کە تروشی کۆ ئەندامی هەنا سەدان ئەبێت . وە سێ جۆر لەم ماکانە (لێپیسەکردن) لە کۆ ئەندامی هەناسەداندا ڕوو ئەدات :

١ ــ
ئەم حالەتە لە ئەنجامی ئیفلیجبوونی ئەو ماسوولکانەی پارمەتی قووتدان ئەدەن ڕوو ئەدات، وە لە ئانجامی هەڵنەسانی ئەم ماسوولکانە بە فرمانەکانیان لیکاوێکی (دەردراوێکی) زۆر کۆئەبێتەوە کە ئەبێتە هۆی ئەم لێپیسکردنە . وەلەم بارەدا پێویستە نەخۆشەکە بەدەمدا پاك نجرێت‌و سەری بۆ خوارەوە شۆڕ لکرێتەوە ، بۆ پاككردنەوەی ئەو پیسایی‌یانەی کەهەیەتی ، وەهاروەها پێویستی بەدەزگایەکی ڤرۆك (جهاز ماص) هەیە بۆمژینی ئەو دەردراوانە.

٢ ــ
ئەمەش ئیفلیمجی‌ی ماسوولکەکانی کۆ ئەندامی هەنا سەدان ئەگرێتەوە . وەلەم بارەدا منداڵەکە پێویستی بە دەزگایەکی هەناسەپێدان (تنفس صناعی) هەیە .

٣ ــ
ئەمەیان هەر دوو حالەتەکەی لپیشو ئەگرێتەوە

وەلەم حالەتە دا پێویستە بۆری‌یەکی هەوایی بخرێتە بۆری‌هەوایی نەخۆشەکەوە . وەئەوەی پێویستەو جێگای بایەخ‌پێدانە لەم قۆناغەدا بکرێت . بایەخدانە بە سنگو وەهەروەها بۆ ئاسان کردنی هەناسەدان، پێویستە ئەم کارانەی خوارەوە بەجێ بهێنرێن .

١ ــ بەزمانی عەرەبی (سرح الوضعی) پێ‌ئەڵێن :
(پاككردنەوەی سنگ لە بەڵغەمو پیسایی ئەر[illegible])
ئەمەش بریتی‌یە لەچۆنیەتی پالخستنی نەخۆشەکە لە باشترینو گونجاد ترین بارو دۆخدا بەمەرجێ بۆری هەوایی بە ئێوەی‌یەکی ستوونی بێ وەئەم حالەتەش پشت بە شوێنی پلی سووتاوە (الفص الملتهب) کردو ئەبەستێ .

ب ــ تەپ تەپەیەکی (لێدانێکی) هێمن لەسەرخۆی سنگ ، لەگەڵ پەستان خستنە سەر سنگ لەکاتی هەناسەدانەوەدا .

ج ــ یارمەتی دانی نەخۆشەکە لەکاتی کۆکیندا .

٣ ــ قۆناخی بەرەو چاكبوونەوە :

وەئەم قۆناغە بەردەوام ئەبێ مادامەکی هەست بە باشبوونێك لە ماسودلکە ئیفلیج بووەکاندا ئەکرێ .

٤ ــ قۆناخی پاشماوەی ئیفلیجی یەکە :

کاتی نەخۆشەکە ئەگاتە ئەم قۆناخە کە هیچ دیاردەیەکی باشبووت یان چاك بوونەوە لە ماسوولکە ئیفلیج‌بوودکانیدا نابینرێ ، وەلەو پاشماوانەی نەخۆشی‌یەکە کە ئەتوانین دیاری بکەین ئەمانەن (لاوازی ماسودلکەکانو کورتی پەلەکانو شێواندنی جومگەکان)ە .

خۆپاراستن :

بۆ خۆپاراستن لەم نەخۆشی‌یە پێویستە ڕەچاوی ئەم خاڵانەی خوارەوە بکرێ :

١ ــ پاککردنەوەو پشکنینی دەردراوەکانی قڕگ و پیسایی نەخۆشەکە بۆ ڕزگاربوون و لەناوبردنی ڤایرۆسی نەخۆشی‌یەکە .

٢ ــ کوتاندنی منداڵ دژی نەخۆشی‌یەکە بە لوقاحی تایبەتی لە جۆری (سابین ــ) کە ئەمەش بەسێ جار لەڕێگای دەمەوە بمنداڵەکە ئەدرێت . بەم جۆرە :

١ ــ تومی یەکەم کەلە تەمەنی چوار مانگی‌یەوە ئەیدرێتێ .

ب ــ توحی دووەم پاش (٤ ــ ٦) هەفتە دوای تومی یەکەم ئەیدرێتێ .

ج ــ تومی سێ‌هەم پاش (٤ ــ ٦) هەفتە دوای تومی دووەم ئەیدرێتێ ئەمە بێجگە لەوەی کە لە تەمەنی (١٨) مانگیدا تومێکی چالاک و بەگوڕی ئەدرێتێ و لە تەمەنی چوونە قوتابخانەشدا دووەم تومیشی پێ ئەدرێ .

٣ ــ دوورخستنەوەی ئەو کەسانەی کە لەگەڵ نەخۆشەکەدا ئەژین و هەڵ‌وکەوتی لەگەڵدا ئەکەن .

٤ ــ پاکژکردنەوەی ئەو خۆراکانەی کە ئەیخوێن و هەروەها پاکژکردنەوەی جل و بەرگی نەخۆشەکە .

چارەسەرکردن :

چارەسەرکردن لەم نەخۆشی‌یەدا زیاتر پشت بەتووندی بڵاوبونەوەی و هەروەها ئەو قۆناغانەی کە نەخۆشەکەی تیادایە ئەبەستێ . بۆ نموونە لە قۆناغی پێش ئیفلیج بووندا نەخۆشەکە پێویستی بە حەوانەوەو داو دەرمانێکی هێمن‌کەردوە هەیە . بەڵام لە قۆناغی دووەمرا واتە لە قۆناغی ئیفلیج بووندا چارەسەرکردن بەم شێوەیە ئەبێ :

١ ــ بایەخدان بە سنگ و بەکۆ ئەندامی هەناسەدان .

٢ ــ بەکارهێنانی دەرمانی هێمن‌کەرەوە وەکو (اسبلین‌وپاراستیامۆل)

٣ ــ بەکارهێنانی تەزووی بجر . بجری گلڤانیك بۆ هاندانی (تحفیز)ی ماسولکە ئیفلیج‌بووەکان یان تووشبووەکان .

٤ ــ جووڵاندن و تەمرین پێکردنێکی لەسەر خۆی ئەندامە تووش بووەکان بە بەردەوامی ، بەمەرجێ لەتوانستی نەخۆشەکەدابێ و نەبێتە هۆی ئازار پێگەیاندنی ، ئەم کارەش چارەسەرکەری سروشتی پێی هەڵدەستێ نەك نەخۆشەکە خۆی .

٥ ــ خراپ ڕاگرتن و خراپ بەکارهێنانی، جووڵاندنی ئەندامەکان کە ئەمە گرژبوونێك لە ماسولکەکانی ئەو ئەندامانەدا دروست ئەکات . وەلەم باردا هانا ئەبرێتە بەرگەچ تێگرتن وپاڵپشتی تایبەتی بۆ چوونەشوێنی خۆی ئەو ئەندامانەو ڕێك ــ بوونەوەیان .

٦ ــ شێلاندنێکی دەستپیاهێنانانە

ئەندامە تووشبووەکان ، ئەمیش دوای بەکارهێنانی تەزووی بجر بجری گلفانیك بۆی ئەکرێت ، وەوا باشیشە بۆدرەو زەیتیشی لەگەڵدا بەکاربهێنرێ بۆ ئەوەی دەرفەتی لێك‌خشاندن لە نێوان پێستی نەخۆشەکەو دەستی چارەسەرکەرەکەدا کەم بێت .

٣ ــ قۆناغی چاك بوونەوە :

ئەم قۆناغە بەگرنگرین قۆناغ ئەژمێررێت لە نەخۆشی‌یەکەدا . وەپێویستە ئەو شێواندن و گرژبوونەی کە لەوانەیە لە ئەندامەکاندا ڕوو بدات دەستی بەسەرا بگیرێ و بنبڕبکرێ . ئەویش لە ڕێی تەمرین پێکردنێکی ڕاست و تەواوە لەسەر خۆی ئەندامەکان بە بەردەوامی .

٤ ــ قۆناغی پاشماوەی ئیفلجی‌یەکە :

ئەگەر پاشماوەی نەخۆشی‌یەکە لە نەخۆشەکە دا مابێ ئەوا چارەسەرەکەی پشت بەچۆرد سروشت و تووندو تیژی ئەو پاشماوە ئەبەستێ . وەلەم بارەدا سوود لە گەچ تێگرتن و پاڵپشت وەرئەگیرێ . ئەمە بێجگە لەوەی کەئەبێ بە شێوەیەکی بەردەوام چاودێری نەخۆشەکە بکرێ و ناو ناویش فەحص بکرێت ، تا بەتەواوی پلەی چاك‌بوون و خراپ‌بوونی نەخۆشەکە بزانرێت .

سەرچاوەکان :

موحازەرەیەکی دکتۆر (مزهر الطحان) لەوانەی (الامراض الباطنیە)دا کە سەرچاوەی سەرەکی باسەکەیە .

٢ ــ الصحة العامة والخدمات الصحیة

٣ ــ موحازەرەیەکی دکتۆر (نوری مصطفى بهجت) لەوانەی (العلاج الکهربائی)دا .

٤ ــ امراض الاطفال ا. کولطیبین ، ن. لانجرفوی ، ف. فلاسوف دار «میر» موسکو ١٩٦٩ .

٥ ــ لەگەڵ چەند سەرچاوەیەکی تریش .